

[https://doi.org/10.18485/unislav.2017.ch3378.6:\[811.161.1+821.161.1\(497.11\)\"1877/1941\"371.3::811.161.1\(497.11\)\"1877/1941\"](https://doi.org/10.18485/unislav.2017.ch3378.6:[811.161.1+821.161.1(497.11)\)

ДАРА ДАМЉАНОВИЋ*
Филозофски факултет Универзитета у Београду
Београд, Србија

ОСНИВАЊЕ И РАЗВОЈ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ СЛАВИСТИКЕ У СРБИЈИ

У раду се прати развој српске славистике од студијског програма словенске филологије и оснивања Катедре за руски језик и књижевност 1877. године до касније њене трансформације у Катедру за источне и западне словенске језике и књижевности на Универзитету. У циљу објективнијег сагледавања, славистика се прати у контексту ширења универзитетских студија других страних језика и књижевности у Србији у периоду до 1941. године.

Кључне речи: словенска филологија, русистика, славистика, историја српске славистике, П.А. Кулаковски (1848–1911), Р. Кошутић (1866–1949)

Почетак учења словенских и других страних језика и књижевности у нашем високом образовању може се пратити кроз поједине наставне дисциплине које су изучаване готово од почетка рада високошколских образовних установа – Лицеја (1838–1863) и Велике школе (1863–1905), претходница Универзитета у Београду (1905), било као засебни општеобразовни предмети (француски и немачки), било у интегрисаном облику (словенски језици и књижевности). Доношењем првог закона о школству 1844. године и његовим каснијим изменама на Лицеју се уводе предмети *словенска филологија, историја словесности српске, словенске и најглавнијих народа европских*. Који словенски језици, колико и како су се изучавали у оквиру наведених дисциплина зависило је у првом реду од образовања и схватања предметних наставника. Ове предмете на Лицеју од 1852. године предавао је Алекса Вукомановић (1826–1859) који се школовао у Одеси и Кијеву, а завшио је историјско-филолошки одсек универзитета у Кијеву. За потребе наставе превео је приручник руског професора Тимајева, на основу кога је држао предавања из књижевности. Његов наследник Ђура Даничић (1825–1882) био је у време доласка

* dara.damljanovic@beograd.com

на Лицеј, у новембру 1859. године, већ признати филолог, аутор *Мале српске драматике* (1850), *Српске синтаксе* (1858), а прерастањем Лицеја у Велику школу остао је на истој катедри, предајући словенску филологију и историју опште и словенске књижевности до 1865. а затим од 1873–77. године. Један од првих и најбољи Даничићев ученик на Лицеју Стојан Новаковић веома се похвално изразио о његовим предавањима на која су долазили не само сви студенти већ и многобројни слушаоци који нису били ученици Лицеја. Стојан Новаковић врло рано почиње да преводи са руског, пољског и украјинског језика, а многи Даничићеви студенти били су касније преводиоци са словенских језика: Мита Ракић, Сима Поповић, Владимир Николић-Илић, Милорад Шапчанин (Живановић 2007: 23). Ћ. Даничић и његов наследник на катедри Јован Бошковић (1834–1892), професор у периоду 1865–71. и 1880–92., као студенти слушали су предавања познатог словеначког слависте, професора Универзитета у Бечу Франца Миклошића (1813–1891), аутора *Упоредне драматике словенских језика* и *Етимолошкој речника словенских језика*. Бошковић је предавао предмете из области словенске филологије са акцентом на науци о језику, а једна од тема била је *разлике међу словенским језицима*. У каснијем периоду предавања из словенске филологије држали су Стојан Новаковић (1842–1915; професор 1871–3. и 1875–81), Љубомир Стојановић (1860–1930; професор 1892–9) и Александар Белић (1876–1960) који је у периоду између два светска рата предавао упоредну граматiku словенских језика.

И поред тога, у круговима интелектуалаца, посебно оних који су своје образовање стекли у руским високим школама, говорило се о потреби учења руског језика. Мада је имао значајну улогу у раду једне од првих српских школа (Пипер 2006), овај језик се од 1849. године изучавао само у београдској Богословији, а сматрало се да га, макар факултативно, треба предавати у гимназији и Лицеју. Крајем педесетих година све чешће се истичу захтеви да се руски језик уведе и у друге школске установе. Покушај да се уведе у тек основану Велику школу представља курс руског језика који је А. Васиљевић одржао школске 1863/64. године. Васиљевић (1831–1911) је на школовању у Кијеву провео седам година (1850–1857), где је завршио Духовну семинарију (3 године), а затим и Духовну академију (4 године). По повратку радио је као професор Богословије у Београду, где је од 1861. године предавао руски језик. За потребе наставе и шире учење написао је први српски уџбеник *Учишљ руској језика*, објављен 1862. године. Био је професор филозофије на Великој школи, а касније министар просвете.

На курс се пријавило 30 студената и два чиновника. А. Васиљевић обратио се министру просвете за одобрење да у звању доцента држи пре-

давања из руског језика на Великој школи будући да међу студентима постоји велико интересовање за овај језик. У писму министру он наводи:

„Наша младеж слабо зна који страни језик, а без тога не може добити потпуно образовање. С немачким и француским језиком није лако савладати, а руски језик они могу научити код мене за један семестар и то научити подпуно. А руски језик у данашње доба може заменити ма који европски језик, јер посредством њега може се човек познати, како са иностраном руском, тако и са немачком, француском, а нарочито енглеском књижевности” (Радевић 1971: 501).

О одржавању курса расправљао је и Савет Велике школе на својој седници од 13. новембра 1863. године: „Савет академијски у жељи својој да види ово заведење на путу све бољег напретка, држи да би се заиста са цели и задатком овога највишег земаљског научног заведења подпуно слагало, кад би се руски, а тако исто и други славенски језици у њему предавали.”

Васиљевић је саставио следећи Програм предавања руског језика који је Савет Велике школе одобрио почетком децембра 1863. године:

„Курс предавања руског језика траје три месеца. За први месец: читање и превод с рускога на србски језик. При овом читању и преводу објасњаваће се основне форме руског језика и савјиваће се са формама србског језика. Ту ће се поглавито обраћати пажња на промену имена сушт. прилагателних, местоименија и глагола. За други месец: читање и превод како с рускога на србски, тако и са србскога на руски. При овом читању и преводу објасњаваће се строј руског језика, или правила руске синтаксе. За трећи месец: учиће се руском разговору и објасњаваће се правила руског правописа” (Дамљановић 2000: 67).

Курс је одржан у пролеће 1864. године. Од 32 слушаоца, колико се пријавило, цео курс је завршило 11 ученика Велике школе и 2 чиновника. У извештају о успеху предавања Васиљевић пише: „Они ученици који су цео курс слушали, толико су се упутили у руском језику, да су у стању даље и сами потпуно се усавршити у знању тога језика. Они већ добро разумеју руски и лако преводе с руског језика на србски”. Васиљевић затим предлаже да се трајање курса продужи на шест месеци, међутим није наставио започети рад на Великој школи пошто је у јулу 1864. из политичких разлога премештен у пожаревачку полугимназију.

Закон о устројству Велике школе усвојен је 24. септембра 1863. године и уз касније измене остао је на снази до доношења Закона о Универзитету 1905. године. У саставу Велике школе формирана су три факултета: Филозофски, Правни и Технички. Школовање на Правном и Техничком факултету трајало је четири, а на Филозофском три године.

Филозофски факултет обухватао је филозофске, филолошке, историјске и природно-математичке групе научних дисциплина. Студенти Техничког факултета морали су слушати и полагати француски, а Правног – француски и латински језик са Филозофског факултета. Укинут је немачки језик које се једно време предавао на Лицеју. Десет година касније, изменом Закона од 20. децембра 1873. г., Филозофски факултет се дели на два одсека: историјско-филолошки и природно-математички. Поред предмета обавезних за оба одсека на Историјско-филолошком одсеку изучава се *ојшша истџорџа лџшерашуре с нарочџшџм обзџром на лџшерашџру Словена и Срба, словенска фџлолоџџја, џрчки језџк и лџшџнски језџк*. Француски језик као општеобразовни предмет и даље је обавезан за све студенте Велике школе.

Управо на Историјско-филолошком одсеку Филозофског факултета Велике школе отворена је прва филолошка катедра за један страни језик и књижевност – Катедра за руски језик и књижевност. Одлука о оснивању Катедре донета је 15. октобра 1877. а настава је почела у октобру 1878. године.

Отварање Катедре за руски језик и књижевност

Предлог за отварање Катедре потекао је од српске владе, а реализован је преко министра просвете А. Васиљевића и ректора Велике школе С. Бошковића.

„Савет професорски Велике школе, ја сам уверен, – писао је министар Васиљевић, оцениће оне политичке и научне разлоге, с којих је влада желела ту катедру завести, и са којих жели још ове године ту катедру попунити”. Васиљевић даље предлаже да се за професора изабере Платон Кулаковски. Професорски савет Московског универзитета препоручио је овог одличног слависту као најспремнијег кандидата јер он „не само да се показао као изврстан професор руског језика и руске литературе, него још зна и сва словенска наречија и добро влада српским језиком”. Савет Велике школе 15. октобра 1877. године донео је одлуку о отварању Катедре за руски језик и литературу на Историјско-филолошком одсеку Филозофског факултета. На тој седници Савет није извршио избор професора, сматрајући да му није поднета потребна документација према којој би просудио о кандидатовој квалификацији.

Платон Андрејевич Кулаковски изабран је за професора руског језика и књижевности 12. децембра 1877. године. Тиме су све формалне одлуке за отварање катедре и почетак наставе биле донете, али до њихове реализације доћи ће тек наредне године, будући да је настава на Великој школи због рата била у прекиду. П. Кулаковски указом кнеза Милана М.

Обреновића именован је за контрактуалног професора Велике школе по доласку у Београд 1. јула 1878. године. Остао је на Великој школи пуне четири године, до 1. јула 1882. године.

Платон Кулаковски (1848–1911) завршио је Историјско-филолошки одсек Московског универзитета 1870. године, а у јануару 1871. положио је професорски испит. Бавио се проучавањем историје и књижевности словенских народа и, пре доласка у Београд, боравио је у Прагу, Љубљани и Загребу на стручним и научним путовањима. За време боравка у Београду Кулаковски је написао више научних радова о нашој књижевности од којих су најзначајнији студије о Мушицком и Вуку Караџићу. Студија о Вуку је поново покренула полемику око Караџићевог значаја за српски језик и књижевност. За потребе наставе написао је уџбеник *Руска читанка за Велику школу*, објављен 1879. године у издању Државне штампарије. Изабран је за члана Српског ученог друштва 22. новембра 1881. године.

Своје приступно предавање, које је означило почетак наставе руског језика у нашој тада највишој образовној установи, Кулаковски је завршио речима: „Висока част, положити почетак предавању руског језика у Великој школи слободне Србије, припала је мени, и ја ћу употребити све моје силе, да би допринео што већу корист српској младежи”. Приступно предавање под називом *Крајњи преглед историје развића руској књижевној језика* Кулаковски је одржао 10. октобра 1878. године на руском језику. Уз помоћ М. Милићевића предавање је преведено и у целини објављено у *Српским новинама* (бр. 71 и 72 од 29. односно 30 марта 1879).

Настава руског језика на Великој школи почела је 10. октобра 1878. године. У школској 1878/79. години Кулаковски је предавао руски језик студентима прве, друге и треће године, а руску књижевност студентима друге и треће године Историјско-филолошког одсека. Предавања из руске књижевности у школској 1879/80. години посветио је књижевности 18. века, следеће године предавао је прву половину 19. века. Својим предавањима желео је постићи да ученици „науче да слободно читају на руском језику и да се тако оспособе да користе дела богате руске књижевности”. У писму Ламанском од 18. марта 1881. он даље пише: „Моји студенти радо уче руски језик, предавања о новијој руској књижевности слушају веома пажљиво. Многи студенти се баве превођењем са руског, и њихов студентски часопис *Побраћимство* попуњен је превасходно преводима са руског” (Данченко 1989: 81–82).

Платон Кулаковски није се бавио само наставом руског језика и књижевности, већ се залагао за шире унапређење услова рада Велике школе. Познато је његово ангажовање око снабдевања библиотеке Велике школе књигама из свих научних области. Боравећи у Москви у лето

1879. успео је да од Словенског добротворног друштва из Петрограда добије на поклон за ученичку библиотеку Велике школе 256 књига, а за професорску 122, укупно 378 књига. Међу овом књигама заступљени су готово сви руски класици, писци из 18. и 19. века, као и нека дела страних писаца у руском преводу. Ученичка библиотека добила је 97 наслова, углавном дела из књижевности. Заступљени су: Кољцов (издање из 1874), Њекрасов (1879), Јазиков (1858), поезија и проза А. К. Толстоја, Гогољ, Тургеев, Л. Н. Толстој, Гончаров, Жуковски, Достојевски, Грибоједов, Шчедрин, Аксаков, Островски, Фонвизин, Крилов, Багјушков, Державин, Риљејев, Доброљубов, Бјелински, Карамзин. Од страних писаца у преводу на руски језик ту су била дела Ранкеа, Шекспира, Бајрона, Шилера, Мицкјевича. За учење руског језика и књижевности ученици су добили хрестоматије Галахова и Буслајева, Историјску граматику руског језика Буслајева, Граматику савременог руског језика, Историју руске литературе Карцева (1878), Историју нове руске литературе Водовозова (1877). За проучавање словенских књижевности било је ту ново издање Пипинове Историје словенских књижевности (1879). Књиге намењене професорској библиотеци, укупно 66 наслова, биле су из више научних области: историје (опште, светске, руске), историје књижевности, логике, филозофије, грађанског права, статистике. Нешто касније од Петроградског словенског добротворног друштва добио је 67 књига (42 наслова) за професорску и ученичку библиотеку Велике школе. У јуну 1880. године исто друштво послало је у Београд сто примерака тек објављеног *Руско-српског речника* П. А. Лавровског.

Као професор Велике школе Кулаковски је учествовао у многим пословима везаним за шире унапређење наставе руског језика. Вршио је надзор наставе у средњим школама, био је члан комисије за полагање стручних испита, одређивао теме за професорске испите, писао рецензије. Као изасланик министра просвете вршио је надзор наставе у средњим школама. Руски језик се у то време предавао у Богословији од 1849, Вишој женској школи од 1873, Учитељској школи од 1877. и Војној академији од 1880. године. У својим извештајима који су штампани у Просветном гласнику за 1880 и 1881. годину Кулаковски је оставио драгоцене податке о стању наставе руског језика у овим школама.

И поред постојања Катедре за руски језик и књижевност поједини утицајни професори, по угледу на познате и признате универзитете многих земаља, посебно словенских, залагали су се за отварање ширих славистичких студија и при српској највишој образовној установи. Први такав покушај представља уредба министра просвете Стојана Бошковића из 1880. године којом се на Историјско-филолошком факултету укида грчки језик, историја српске издваја из опште књижевности, а Катедри за руски језик и литературу додаје се језик и литература осталих

словенских народа. Укупно трајање студија на Филозофском факултету продужава се на четири године. За професора те катедре изабран је 11. јануара 1883. г. Бодуен де Куртене, о чему га обавештава министар просвете Стојан Новаковић:

„У нашој Великој школи празна је данас катедра „Рускога језика и руске литературе с погледом на језике и литературу осталих словенских народа“ за коју је по моме предлогу професорски савет Велике школе решио да се од сад, по речима закона, може разумевати не као катедра самога рускога језика и литературе, као што је сад у пракци било, него као катедра у којој ће се потребна и сразмерна пажња обратити и на остале словенске језике и литературе. С тим би се тумачењем имала од сад ова катедра попунити, и она би у нашој Великој школи била то што и катедра за словенске језике и литературе.

Познавајући Ваша одлична својства и знања, господине професоре, написани је предложио професорском савету Велике школе, да Вас прими за професора те катедре, и професорски је савет решио да се именована катедра може Вама поверити. Услед тога мени је част позвати Вас, да бисте изволели изјавити можете ли и под каквим условима примити се горе поменутој професуре у нашој Великој школи” (Дамњановић 2000: 100).

Као што је познато, Јан Бодуен де Куртене није дошао у Србију, а многобројни каснији покушаји да се изабере компетентан наставник остали су безуспешни. Компликовану процедуру избора нису прошли Јеврем Илић, Иван Иванович Соколов, Милан С. Ђуричић, Александар Хитрово, Анатолиј Моренхолц, Милош С. Милојевић, о чему сведочи обимна архивска грађа Велике школе.

Радован Кошутећ на Великој школи

Почетком деведесетих година Народна скупштина иницирала је отварање нових катедри на Великој школи: катедре за упоредну историју словенских народа и катедре за упоредну филологију словенских језика. Професорски колегијум прихватио је отварање прве катедре, а „што се тиче катедре за упоредну филологију словенских језика, поред већ постојећих катедри за филологију и за руски језик с књижевношћу, она није неопходна” (Грујић 1987: 87). Пошто је Катедра за руски језик била упражњена, за доцента руског језика изабран је 1. новембра 1891. Љубомир Стојановић. Његов краткотрајни рад у настави руског језика прекида се већ 1883. избором за ванредног професора на катедри словенске филологије.

Нову етапу у развоју српске славистике значио је долазак Радована Кошутећа на Велику школу. Одлуку о избору Кошутећа упутио је

ректор Велике школе надлежном министарству 15. октобра 1894, а Кошутећев избор министар је потврдио 1. јануара 1895. године:

„Г. Радована Кошутећа, књижевника, поставио сам, на основу члана 9, тачке 6 Закона о устројству Велике школе, за привременог учитеља руског, чешког и пољског језика и књижевности у Великој школи, с годишњом платом од три хиљаде динара, коју ће г. Кошутећ примати из партије буџетом одређене за плату професора руског језика и литературе”.

Р. Кошутећ је почео свој плодотворни рад на Великој школи предавањима из руског језика у летњем семестру школске 1894/5. године. Предавања из пољског језика почела су у академској 1895/96. години, што се сматра почетком српских полонистичких студија. У зимском семестру следеће школске године Кошутећ је држао предавања из руског језика студентима прве године, из пољског језика студентима друге, треће и четврте године. Руски језик се предавао са четири наставна часа недељно и то понедељком и суботом после подне, од 16 до 17, средом и петком пре подне, од 10 до 11 часова. Пољски језик слушали су студенти такође четири часа недељно у термину који је претходио часовима руског језика.

У јануарском испитном року 1896. за полагање испита из руског језика пријавило се 26 студената треће године филолошког одсека. Четири студента нису дошла на испит док су остали постигли следеће резултате: шест студената добило је оцену одличан, три оцену врло добар, три оцену добар, а десет студената добило је оцену слаб (2). Од 15 студената друге године колико се пријавило, десет је полагало испит. Са одличном оценом положила су три студента, са врло добром и добром по један студент, пет студената није положило испит.

Кошутећ није имао много студената. У 1901/2. школској години према службеном извештају старешине Филозофског факултета о броју студената и стању наставе Кошутећ је имао осам студената руског језика, два редовна и шест ванредних. Чешки језик студирао је један редовни студент. Због малог броја студената чешког језика Кошутећ је одустао од израде уџбеника за овај језик.

На састанку Историјско-филолошке катедре Филозофског факултета од 17. фебруара 1896. решавало се о статусу пољског и чешког језика. Наставнички колегијум је одлучио да предавања из ова два језика буду факултативна. Одлука је ушла у Уредбу о изменама Закона од 21. децембра 1896. године.

Најзначајнија законска измена која се примењује од пролећа 1897. односила се на раздвајање филолошких и историјских наука у посебне одсеке, те тако настаје Лингвистичко-књижевни одсек, непосредна претходница данашњег Филолошког факултета. Предмети на Лингвис-

тичко-књижевном одсеку подељени су на стручне: српска и словенска филологија, историја српске књижевности, латински језик и књижевност, грчки језик и књижевност, француски језик и књижевност, немачки језик и књижевност, теорија књижевности; помоћне: филозофија, руски језик и књижевност, педагогија, историја старог века; факултативне: пољски и чешки језик и књижевност. Стручни предмети полагали су се писмено и усмено на крају последњег семестра; испит из помоћних предмета полагао се по завршетку предавања, а факултативне предмете студент је обавезно слушао али није полагао. Према чл. 3 поменуте Уредбе „За темељно проучавање појединих наука и спрему самосталних радника на научним пољима у Филозофском су факултету поред катедара и ове научне семинаре: Семинар за језик и књижевност: српску, руску, латинску, грчку, француску, немачку”. Предвиђено је, дакле, да Катедра обухвата све словенске језике и књижевности, док су семинари организовани посебно за српски језик и књижевност и руски језик и књижевност. Класични језици као и француски језик и књижевност и немачки језик и књижевност могу се засебно студирати као главни стручни предмет. На тај начин Уредбом од 21. децембра 1896. основана је Катедра за француски језик и књижевност и Катедра за немачки језик и књижевност.

Статус пољског и чешког језика поново је разматран у октобру 1898. године. Одлучено је да учење чешког и пољског језика у славистичком одсеку Лингвистичко-литерарног одсека буде обавезно, да се из тих предмета као помоћних полажу испити по завршетку предавања.

Велике структурно-организационе промене у раду Лингвистичко-књижевног одсека донеле су измене закона из 1900. године. Према главном стручном предмету Одсек је подељен на четири студијске групе: славистика, класични језици, француски језик и књижевност и немачки језик и књижевност. Славистика је обухватала следеће наставно-научне области: а) упоредна граматика словенских језика, историјска граматика српског језика, историја јужнословенских књижевности; б) руски језик, чешки или пољски језик, теорија књижевности. Поред тога, као помоћни или факултативни предмет стране језике слушали су студенти историје (грчки или латински језик) и студенти филозофије и педагогије (немачки или француски или руски). Осим тога основана су три семинара: семинар за српски и словенске језике и књижевности, семинар за класичне језике и књижевности, семинар за француски и немачки језик и књижевност. Ова подела на студијске групе у оквиру Лингвистичко-литерарног одсека као и учење страних језика на другим одсецима Филозофског факултета остала је на снази до прерастања Велике школе у Унивезитет 1905. године.

У новембру 1902. године на предлог Савета Филозофског факултета Катедра за руски језик и литературу с погледом на језик и литературу осталих словенских народа добила је назив Катедра за језике и књижевности Источних и Западних Словена.

Од доласка Р. Кошуте на Катедру настава руског језика и књижевности улази у нову, развијену, научно утемељену етапу, а истовремено почиње универзитетско изучавање пољског и чешког језика. Изванредан познавалац више словенских језика и одличан професор оријентисао се на широко унапређење наставе у Србији, радећи на стручном усавршавању наставника руског језика запослених у средњим стручним школама и гимназијама. Руски језик уведен је у гимназије као обавезни наставни предмет 1902. године.

У најтешњој вези са наставничким позивом био је Кошуте научни рад у области пољског и руског језика. Готово од првих дана започео је вишедеценијски рад на стварању универзитетске уџбеничке литературе, најпре из области полонистике, а затим русистике: *Грамаџика њољској језика* (1898), *Примери књижевној језика њољској* (1901), *Примери књижевној језика руској* (1910, 2. изд. 1911, 3. изд. 1926) у три књиге (Текстови, Напомене, Речник), *Грамаџика руској језика: II Облици* (1914), *Грамаџика руској језика: I Гласови* А. Општи део (Књижевни изговор). Друго издање (Петроград, 1919). Н. Дурново у прегледу најважнијих радова опште и словенске лингвистике, насталих у периоду од 1914. до 1925., високо оцењује Кошуте фонетику: «По фонетике современног руског литературног језика Российская Академия Наук в 1919 г. выпустила капитальный труд проф. Рад. Кошуте на сербском языке /.../, содержащий чрезвычайно обстоятельное и очень точное описание произношения образованных москвичей» (Дурново 1925/26: 281–2). Диференцијалним методом у изучавању сродних словенских језика који је разрадио на материјалу пољско-српског, а затим усавршио кроз руско-српски билингвизам, Кошуте је одредио теоријску основу и правац проучавања словенских језика у наредних неколико деценија.

Радован Кошуте (1866–1949) после завршене гимназије у Новом Саду 1885. године постаје студент Филозофског факултета у Бечу, а као главни предмет студирао је словенске језике и књижевности. У току студија готово четири године провео је на универзитетима у Прагу, Кракову, Лавову и Петрограду. После завршетка основних студија (1890) провео је три године у Петрограду усавршавајући руски језик и проучавајући књижевност, историју и културу руског народа. Од 1. јануара 1895. предаје руски, чешки и пољски језик и књижевност на Великој школи, а оснивањем Универзитета Кошуте је постављен за сталног доцента на Катедри за језике и књижевности Источних и Западних Словена. У септембру 1919. изабран је за ванредног, а 14. јануара 1922. године

за редовног професора. Иако је пензионисан 1936. Кошутећ остаје у настави све до 25. марта 1941. године. За радове из области полонистике Јагелонски универзитет у Кракову доделио је Кошутећу 1902. године титулу доктора *honoris causa*, а за научни рад у области славистике изабран је 1928. за дописног члана Академије наука СССР-а.

По сећању његовог студента Р. Лалића, Кошутећ је био „изврстан наставник, и, мада се одликовао строгошћу, умео је да својим слушаоцима пружи не само потребна знања него и да им улије љубав према предмету који је предавао. Он је своје ђаке водио до оног тренутка када су могли да сами наставе даље славистичке студије, односно изучавање одговарајућег словенског језика. За њега је било главно да својим слушаоцима да основе, пре свега да им постави правилан изговор” (Лалић 1963: 386–7).

Оснивање Универзитета и развој славистике

Закон о Универзитету усвојен је 19. фебруара (5.марта) 1905. г. и довео је до значајне реорганизације наставе на свим факултетима, а делокруг и начин рада појединих факултета регулисан је Уредбом од 14. фебруара 1906. године. На Филозофском факултету формирано је 15 студијских група, а предмети унутар појединих група подељени су на главне или стручне (под а и б) и помоћне (под в). Други стручни предмет слушао се шест, а помоћни четири семестра. На Лингвистичко-књижевном одсеку, уместо четири постојеће, раздвајањем језичких и књижевних предмета у оквиру славистичке групе, формирано је пет студијских група. На обе новоформиране студијске групе као помоћни предмет студенти су могли бирати један класични или модерни језик (француски или немачки или руски) и књижевност. Осим тога, предвиђена је настава страних језика и књижевности коју би изводили лектори. Поред француског и немачког језика први пута се једним подзаконским актом предвиђа могућност изучавања енглеског, италијанског, румунског, мађарског, турског и албанског језика и књижевности. Отварањем Универзитета уводи се и докторски испит који се састоји од усмене одбране рада који је докторанд самостално израдио. Прва докторска дисертација на Филозофском факултету новоотвореног Универзитета одбрањена је 1909. године. Прва докторска дисертација из области филолошких наука одбрањена је 1925. године.

По завршетку рата, у пролеће 1919. године постепено се обнавља рад Универзитета и Филозофског факултета. Већ 1924. године оснива се Семинар за албанологију захваљујући научном и наставничком раду др Хенрика Барића (1888–1957) који од 1920. г. предаје слушаоцима опш-

те лингвистике упоредну граматiku индоевропскиг језика. Године 1926. отвара се Катедра за оријенталну филологију предавањима из персијске књижевности, а истовремено почињу предавања из турског језика (Ђукановић 1963: 477). Од 1926/27. школске године на основу даљег диференцирања појединих научних области на Филозофском факултету формирано је 27 студијских група, од чега је филолошких било осам (од 12. до 19. групе), укинута је група *упоредна књижевност*, промењени су називи појединих група и стручних предмета. Филолошке групе назване су *народни језик* (12), *народни језик и књижевност* (13), *народна књижевност* (14), *словенска* (15), *класична* (16), *оријентална* (17), *романска* (18), *германска* (19). У оквиру германске групе одлуком Савета Филозофског факултета од 30. јула 1929. године основана је Катедра за енглески језик и књижевност, мада се настава енглеског језика на нивоу лектората повремено одржавала од 1906. године (Игњачевић 2006: 147). Семинар за италијански језик основан је 1930. године.

Најважнија измена односи се на раздвајање славистичких дисциплина на јужнословенске језике и књижевности и славистику у ужем значењу која обухвата источне и западне словенске језике и књижевности, дакле образује се посебан славистички одсек у коме се руски језик и књижевност изучава као први стручни предмет. У оквиру *словенске групе* (15) изучавани су следећи предмети: а) руски језик и књижевност; б) чешки (или пољски) језик са књижевношћу или српски или старословенски језик; в) српски и старословенски језик (за оне који га немају под б) или упоредна граматика словенских језика и историја југословенске књижевности (за оне који под б имају чешки или пољски језик). На групи *народни језик и књижевност* као други стручни предмет уводи се француски или немачки или руски језик и књижевност или један класични језик и књижевност. Дипломирани студенти ове двопредметне студијске групе могли су предавати стране језике у школама. Осим тога словенски језици могли су се изучавати у оквиру 12, 13 и 14. студијске групе као обавезни помоћни предмет, руски језик у оквиру романске групе као изборни помоћни предмет. На нефилолошким студијским групама предвиђено је учење страних језика на групи *народна историја* као изборни помоћни предмет (српски или један словенски језик или један класични или један модерни језик), *историја уметности* (један модерни језик), *идеологија* (један од модерних језика). Ова подела на студијске групе и научне дисциплине потврђена је указом од 27. јуна 1927. године и важила је у целом међуратном периоду.

У периоду између два светска рата професор Кошутић предаје руски и пољски језик. Пред крај тога периода у извођењу вежбања из руског језика ангажовани су Наталија Радошевић и Кирил Тарановски. Н. Радошевић пре доласка у Београд започела је славистичке студије у

Берлину, а наставила на нашој славистичкој катедри где је и дипломирала 1932. године. До почетка рата била је асистент професора Р. Кошутића и А. Белића (Дамљановић, Кончаревић 2010: 137–8). Од 1937. године као асистент Кирил Тарановски држи вежбања из руског језика.

Руску књижевност у периоду од 1920. до 1941. године предаје др Александар Погодин (1872–1947), контрактуални редовни професор, припадник руске емиграције. Поред наставног рада Погодин је у том периоду објавио два значајна дела: *Историју руске књижевности* (Београд, 1927) и *Руско-српску библиографију од 1800–1925. године* у два тома (Београд, 1932, 1936). *Историја руске књижевности* је први универзитетски уџбеник ове врсте код нас. Обухвата развој руске књижевности од периода који претходи доласку Монгола, а завршава анализом најновије руске књижевности. Према оцени Б. Косановића период староруске књижевности и 18. век осветљени су сажето и јасно, а као мањкавост Косановић наводи неадекватну периодизацију, примену традиционалне биографске методе, упрошћено тумачење појединих књижевних дела, идеолошку необјективност (Косановић 2007: 131).

Поред Кошутића, према истраживањима П. Буњака, пољски језик у периоду од 1929. до 1931. г. предаје Петар Ђорђевић (1904–1989). Ђорђевић је држао предавања из историје пољског језика и практична вежбања из пољског језика. Према истом истраживању, 30-их година, за време студијског боравка на нашој славистици, у настави су учествовали Пољаци Станислав Роспонд и Станислав Паперковски, касније познати слависти. Роспонд је држао лекторска вежбања из пољског језика, а Паперковски предавања из пољске књижевности (Буњак 2008: 72). Крешимир Георгијевић (1907–1975), касније редовни професор, предавао је од 1937. године до почетка рата књижевност пољског романтизма.

У настави чешког језика од 1925. до 1940. године као лектор радио је др Отакар Колман (1887–1955). Рођен је у Прагу где се и школовао у духу прашке лингвистичке школе. Докторирао је 1928. године. Бавио се превођењем дела српске и хрватске књижевности на чешки језик. Превео је поједина дела Светозара Ћоровића, Стевана Сремца, Динка Шимуновића, Стевана Јаковљевића, Мирослава Крлеже, Бранимира Ћосића. Према оцени Р. Лалића, „рад Отакара Колмана представља врло лепу страницу у историји Катедре за источне и западне словенске језике и књижевности” (Лалић 1963: 388).

На Филозофском факултету у Скопљу, основаном 1924. године, радио је у међуратном периоду Петар Митропан, а као лектор за чешки језик Радован Лалић. П. Митропан (1891–1988) је дипломирао 1914. године у Москви, а од 1945. до 1962. био је лектор на одсеку за славистику у Београду. Написао је књигу *Руски њисци* (1934), а његова монографија *Пушкин код Срба* (1937) послужила је као методолошки узор за много-

бројна каснија истраживања рецепције појединих словенских књижевности и руских писаца код нас.

Развоју српске славистике у међуратном периоду допринели су научници и професори, припадници руске емиграције који су радили на другим катедрама Филозофског факултета: С. М. Куљбакин (1873–1941) на Катедри за јужнословенске језике и општу лингвистику, Е. В. Ањичков (1866–1938), историчар књижевности, држао је запажена предавања на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности. Значајна је и уџбеничка литература из области русистике коју су у међуратном периоду створили наши слависти: С. М. Куљбакин (1929), Д. Ђуровић (1931; 1936), М. Московљевић (1939), П. Ђорђевић (1940) чија је целокупна делатност детаљније анализирана у монографији *Настава и методика настави руског језика у Србији у 19. и 20. веку*, аутора Д. Дамљановић и К. Кончаревић.

Можемо закључити да интересовање за словенске језике, посебно за руски, у међуратном периоду није било велико, пре свега због прекинутих дипломатских односа између две државе. Стога је студије завршило у целом периоду мали број русиста, тј. слависта са руским језиком и књижевности као главним предметом. Знатно више било је студената српског језика и књижевности који су као други стручни предмет завршили руски језик и књижевност. Међу студентима било је и оних који су као други стручни предмет, са шест семестара, завршили неки од словенских језика, или су их учили као помоћне предмете са четири семестра.

Прва докторска дисертација из области филологије одбрањена је 1925. године, тачно двадесет година после оснивања Универзитета. Према списку докторских дисертација који је саставио академик Љубомир Максимовић за зборник посвећен стогодишњици Филозофског факултета, у целом међуратном периоду одбрањене су 24 дисертације из области филологије. Највише радова било је из области српског и других јужнословенских језика и књижевности, мањи број доктората припада другим језицима и књижевностима (списак дисертација дајемо у прилогу рада). На Катедри за јужнословенске језике и општу лингвистику одбрањено је у периоду од 1928. до 1941. године девет докторских дисертација (Милош Московљевић, Данило Вушовић, Гојко Ружичић, Радомир Алексић, Михаило Стевановић, Мате Храсте, Васо Томановић, Радосав Бошковић, Јован Вуковић), на Катедри за јужнословенске књижевности у истом периоду одбрањено је осам дисертација (Мираш Кићовић, Драгољуб Павловић, Павле Стевановић, Ђорђе Живановић, Растислав Дрљић, Живорад Младеновић, Видо Латковић, Јован Радуловић), на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности према непотпуном списку две (Љубомир Петровић, Војислав М. Ђурић), на Катедри за пси-

хологију и сродне науке Д. Јовановић одбранио је дисертацију из методике наставе страних језика.

Прилог

СПИСАК ДОКТОРСКИХ ДИСЕРТАЦИЈА ИЗ ОБЛАСТИ ФИЛОЛОГИЈЕ ОДБРАЊЕНИХ НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ ДО 1941. ГОДИНЕ

- Антон Балото: Назализација и ротацизам у румунском и албанском језику, I: речи словенског порекла и румунска назализација (1925).
Љубомир Петровић: Флоберова естетика (1927).
Мираш Кићовић: Јован Хаџић (Милош Светић) (1928).
Милош Московљевић: Акценатски систем поцерског говора (1928).
Радомир Алексић: Језик Матије Антуна Рељковића (1929).
Данило Вушовић: Прилози проучавању Његошева језика (1930).
Гојко Ружичић: Језик Петра Зоранића. Задарски дијалекат у почетку 16. века (1930).
Драгољуб Павловић: Ђорђе Башић, дубровачки биограф 18. века (1931).
Владислав Вајферт (Ladislaus Weifert): Die deutsche Mundart von Bela Crkva (Weisskirchen) (1932).
Радосав Бошковић: Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници (1933).
Васо Томановић: Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска) (1933).
Душан Јовановић: Основи теорије учења страних језика с нарочитим погледом на изговор и на разумевање речи (1934).
Михаило Стевановић: Источноцрногорски дијалекат (1934).
Павле Стевановић: Приповетка о човеку који се продао ђаволу. Студија из југословенске књижевности (1934).
Мате Храсте: Чакавски дијалекат острва Хвара (1934).
Јован Вуковић: Говор Пиве и Дробњака (1937).
Војислав М. Ђурић: Тужбалица у светској књижевности (1939).
Ђорђе Живановић: Срби и пољска књижевност (1800–1871) (1939).
Растислав Дрљић: Први Илир Босне фра Мартин Недић (1810–1895) (1940).
Живомир Младеновић: Младост Јована Скерлића. Скерлићево прво формирање (1940).
Видо Латковић: Симо Матавуљ у Црној Гори (1940).
Јован Радуловић: Постанак и развој мостарског српског књижевног покрета (1940).
Ерих Самлаић: Вјенцеслав Новак (1941).
Кирил Тарановски: Трохеј и јамб у руском језику (1941).

ЛИТЕРАТУРА

- Буњак П., „Епизод из историји белградској полонистике”. – *Изучавање словенских језика, књижевности и култура као инословенских и сираних*. Зборник реферата: међународни симпозијум, Прир. Б. Станковић, Београд, Изд. Славистичко друштво Србије, 2008, с. 72–77.
- Грујић В., „Лицеј и Велика школа”. Београд, Одељење друштвених наука САНУ, Споменик СХХVIII, 1987. Уред. Р. Лукић.
- Дамљановић Д., *Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године*. Београд, Изд. Филозофски факултет, 2000, 310 с.
- Дамљановић Д., Кончаревић К., *Настава и методика наставе руској језика у Србији у XIX и XX веку: прилози за историју*. Београд, Изд. Славистичко друштво Србије – Чигоја штампа, 2010, 310 с.
- Данченко С. И., *Российско-сербские общественные связи (70–80-е годы XIX века)*. Москва, Наука, 1989.
- Дурново Н., „Общее и славянское языкознание в России с 1914 по 1925.” – *Јужнословенски филолоџ*, Београд, 1925/26, с. 240–297.
- Ђорђевић П., *Руски у 100 часова. Увођење у руски језик*. Београд, Геца Кон А. Д., 1940. –370 стр., 20 см.
- Ђукановић М., „Катедра за оријенталну филологију”. – *Сто година Филозофској факултету*, Београд, Народна књига, 1963, стр. 477–484.
- Ђуровић Д., *Речник руско-српскохрватски са граматиком руској језика*. Друго поправљено издање, Београд, 1946, стр. 1102.
- Ђуровић Д., *Руски књижевни језик*. – Београд, Геца Кон, 1931.–36 с.
- Живановић Ђ., „Сто година одсека за славистику”. – *Сто година славистике у Србији*. Зборник реферата са међународног научног скупа (Београд, 27-29.10.1977) издат 30 година касније. Прир. Б. Станковић, Београд, Изд. Славистичко друштво Србије, 2007, с 21–29.
- Игњаћевић, А.: *Engleski jezik u Srbiji*. Београд: Filološki fakultet, 2006, 240 с.
- Косановић Б., „Српскохрватски уџбеници из руске књижевности”. У *Сто година славистике у Србији*. Зборник реферата са међународног научног скупа (Београд, 27-29.10.1977) издат 30 година касније. Прир. Б. Станковић, Београд, Изд. Славистичко друштво Србије, 2007, с 131–138.
- Куљбакин С. М., *Руска граматика за седми и осми разред реалних гимназија*. Београд, 1930. Издање Свесловенске књижарнице. VI +94 стр., 23 см.
- Лалић Р., „Катедра за источне и западне словенске језике и књижевности.” – *Сто година Филозофској факултету*, Београд, Народна књига, 1963, стр., 375–400.
- Московљевић С. Милош, *Уџбеник руској језика. (Практичне вежбе. Прејлед граматике. Читања. Речник)*. – Београд, издање кредитне и припомоћне Задруге професорског друштва, 1939. –252 стр., 22 см.
- Пипер П., „Двеста осамдесет година руског језика у српским школама”. – *Славистика*, Београд, 2006, 10, с. 17–23.
- Радевић М., „Почеци наставе руског језика у Србији: неколико докумената 1852–1864.” – *Настава и васпитање*, Београд, 1971, бр. 4, стр. 493–505.

Dara Damljanović

FOUNDATION AND DEVELOPMENT OF UNIVERSITY SLAVISTICS
IN SERBIA

Summary

The paper discusses the development of Serbian Slavistics from the integrated Slavic disciplines, the establishment of the Department of Russian Language and Literature at the Faculty of Philosophy in 1877, and the subsequent transformation into the Department for Eastern and Western Slavic Languages and Literature. The development of Slavistics is followed in the wider context of the development of philological sciences in Serbia until 1941. Particularly analyzed is the activity of prominent figures, responsible for founding and establishing of Serbian Slavistics.

Key words: Serbian Slavistics, History of Slavic Studies, P.A. Kulakovskiy (1848–1911), R. Košutić (1866–1949)